

Оксана ШУМЕЙКО

Львів, Львівський національний університет імені Івана Франка

УДК 398.332.416:001.891Возняк М.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2024.76.12579>

РІЗДВЯНИЙ ФОЛЬКЛОР У ДОСЛІДЖЕННЯХ МИХАЙЛА ВОЗНЯКА

Резюме. У статті досліджено різдвяний фольклор, передусім вертепне дійство та жанри, які його супроводжують – коляди та колядки. Йдеться про те, що попри наявність багатьох праць такого плану, студії Михайла Возняка не втратили своєї актуальності. *Об'єктом* дослідження є наукові розвідки М. Возняка, *предметом* – особливості його аналізу різдвяного фольклору. Відтак *мета* статті – проаналізувати внесок академіка М. Возняка в дослідженні заявленої теми, підкреслити новаторство вченого у характеристиці образів, функцій, мотивів різдвяної народної поезії. *Методологія дослідження* базується на теоретичному осмисленні різдвяного фольклору, його аналізі, систематизації й узагальненні, який фахово здійснив М. Возняк. Стаття спрямована на те, щоб належним чином розкрити результати фольклористичної діяльності дослідника в царині різдвяного фольклору, а це зокрема дасть змогу у майбутньому порівняти вертепні дійства доби М. Возняка і нашого часу.

Ключові слова: різдвяний фольклор, вертепна обрядовість, Михайло Возняк, жанри, образи.

CHRISTMAS FOLKLORE IN THE RESEARCH OF MYKHAILO WOZNYAK

Abstract. The article deals with Christmas folklore, in particular, nativity scenes and genres that accompany it - carols and carols. Today there are many works on this, but the heritage of Mykhailo Wozniak is even more relevant. The object of research was a series of studies by M. Wozniak, the subject of which was Christmas folklore. Therefore, the purpose of the proposed article is to highlight the study of Christmas rituals in the interpretation of Academician M. Wozniak, in particular images, functions, motives, etc. The research methodology is based on the theoretical understanding of Christmas folklore, its analysis, systematization and generalization, which was professionally carried out by M. Wozniak. The article is aimed at properly revealing the results of the researcher's folkloristic activity in the realm of Christmas folklore, and this will allow in the future to compare the nativity scenes of M. Wozniak's time and our time.

Keywords: Christmas folklore, nativity ritual, Mykhailo Wozniak, genres, images.

Одним із провідних жанрів українського різдвяного фольклору є вертеп, феномен якого вивчало багато дослідників, зокрема Андрій Вовчак¹, Людмила

---

¹ А. Вовчак, *Народний ляльковий вертеп («бетлейка») в околицях Хирова на Старо-самбірщині Львівської області*, [у:] Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси), Збірник наукових праць та матеріалів, Львів, 2013, с. 306–309.

Герус¹, Марія Папіш², Володимир Перетц³, Микола Сулим⁴, Йосип Федас⁵, Іван Франко⁶ та ін.

Не обійшов вертепної драми своєю увагою й Михайло Возняк. Науковець, зокрема, вважав, що вертеп у певному сенсі замінив інтермедії, які виконували у шкільних різдвяних драмах і котрі через московські утиски українського шкільництва та книгодрукування не змогли «розвинутися в оригінальну національну комедію, яка б черпала матеріал із усної словесности, багатой драматичними темами»⁷. Підтвердженням цього, на думку вченого, є очевидна спільність мотивів у вертепі й різдвяних драмах та інтермедіях. Як приклад, М. Возняк навів різдвяну драму Дмитра Туптала, у якій подано розмову двох пастухів, яким з'явився янгол і сповістив, що «Той, котрий є пастухом для всіх пастухів, очікує вас, пастухів»⁸. Відтак вони роздумують над тим, як уславити Христа: мотив поклоніння й возвеличення народження Ісуса Христа, як відомо, притаманний численним колядам.

Думаю, варто коротко нагадати про генезу вертепу. Так, автор спеціальної монографії про вертеп Й. Федас уважав, що існує принаймні дві гіпотези її генези: «...вертепна драма – скорочений варіант шкільної драми, яка опустилася в народ і прижилася. [...] Прихильники іншої гіпотези виводять вертеп з католицького світу»⁹. На думку вченого, кожне з цих припущень має свої суттєві недоліки, адже «вертеп – це не лише драма»¹⁰, а відтак ці гіпотези «не витримують перевірки матеріалом».

Цікавою є й етимологія слова «вертеп». На думку Богдана Жеплинського, є дві версії походження. «Перша – від назви печери, в якій народився Ісус Христос, друга – від слова «вертіти» – обертати, зважаючи на те, що в лялькових вертеп-

¹Л. Герус, *Шопка в українській християнській традиції: генеза, історія, символіка*, «Народознавчі зошити» 2017, № 3 (135), с. 579–595.

²М. Папіш, *Еволюція образної системи української різдвяної драми. Три царі – від біблійних мудреців до провідників українського народу*, «Народознавчі зошити» 2022, № 6 (168), Львів, 2022, с. 1449–1461

³В. Перетц, *Кукольний театр на Русі (Історический очерк)*, [у:] Ежегодник императорских театров. Приложения, кн. 1, Санкт-Петербург, 1895, с. 85–185.

⁴М. Сулима, *Український вертеп*, [у:] Вертеп у драматургії, прозі та поезії XIX–XX ст.: Збірник, упоряд. М. Сулима, Київ : Дніпро, 2010.

⁵Й. Федас, *Феномен українського вертепу*, [в:] Етнічна історія народів Європи, Київ, 2002, вип 13, с. 34–37.

⁶І. Франко, *До історії українського вертепу XVIII в.*, [у:] І. Франко, Зібрання творів: у 50 т., Київ : Наукова думка, 1982, т. 36, с. 170–375.

⁷М. Возняк, *Історія української літератури*, Т. 3: Віки XVI–XVIII, ч. 2 (з 54 ілюстраціями), Львів : Просвіта, 1924, с. 250.

⁸М. Возняк, *Початки української комедії (1619–1819)*, Львів : Вид. «Всесвіт. б-ки», 1919 (обкл. 1920), с. 139.

⁹Й. Федас, *Феномен українського вертепу*, [у:] Етнічна історія народів Європи, Київ, 2002, с. 36.

¹⁰Там само, с. 36.

них дійствах ляльки, а в живому вертепі персонажі – крутяться, «вертяться» і зірки-«звізди», з якими в живих вертепах виступають звідарі»¹.

Вертеп як особлива форма народного театру має давньослов'янські витоки. Про це свідчить, зокрема, і запозичення термінів «шопка» (польське – szopka), «бетлегем» (угор. – betlehem) для позначення вертепу. Михайло Возняк наголошував, що нашому вертепові відповідає власне польська шопка, на відміну від «польських ясельок, де ляльки нерухомі й утворюють якийсь малюнок»². Однак вертеп на наших землях набув нового звучання і став одним із видів фольклорного театру.

Академік М. Возняк також зазначав, що вертеп як окремий вид лялькових вистав вперше з'явився в Західній Європі у XVI ст., звідти мігрував у Польщу, а далі – наприкінці XVII ст. в Україну, доказом чого «є те, що вертеп українського походження вже в половині XVIII ст. був відомий у Сибірі, куди занесли його єпископи Українці»³. Такої ж думки був І. Франко: «Майже рівночасно з містерією страстей Христових дійшов до нас відгук іншої західноукраїнської містерії – рождественської. Се був вертеп»⁴.

Звісно, український вертеп мав власні особливості, адже, як відомо, вертепи, лялькові чи живі, мають у своєму змісті та структурі ознаки, притаманні певній місцевості. Вертеп був варіативним, адже при передачі з уст в уста відбувалися зміни, що виразно відчувалися з плином часу – зберігався лише «скелет». Йосип Федас слушно зауважив, що вертепові притаманна мозаїчність, яка полягає як у складі персонажів (біблійні персонажі, демонічні істоти та ін.), так і в їхніх емоційних станах (радість з приводу народження Христа; плач за дітьми, яких знищили тощо)⁵.

Щодо черговості виникнення, то М. Возняк стверджував, що спершу виник ляльковий, а потім з'явився і живий вертеп. Відомо, що ляльковий вертеп створювався для розваги без прив'язки до релігії. На думку науковця, його батьківщиною був Єгипет. Аналогічної думки був І. Франко: «Зібрані і розсліджені в новіших часах факти показали повну незалежність лялькового театру від живого і далеко більшу давність лялькового»⁶, однак покликаючись на Пішеля та Рема розглядав і іншу версію місця виникнення вертепу: «уважають Індію властивою

¹Б. Жеплинський, *Вертеп ляльковий*, [у:] *Українська фольклористика. Словник-довідник*, Уклад. і заг. редакція Михайла Чернопиского, Тернопіль : Підручники і посібники, 2008, с. 44.

²М. Возняк, *Давньоукраїнська поезія різдвяних свят: коляди і вертеп*, «Народна творчість та етнографія» 2003, № 1–2, с. 8.

³М. Возняк, *Початки української комедії (1619–1819)*, Львів : Вид. «Всесвіт. б-ки», 1919 (обкл. 1920), с. 143.

⁴І. Франко, *До історії українського вертепу XVIII в. ...*, с. 300.

⁵Й. Федас, *Феномен українського вертепу*, [в:] *Етнічна історія народів Європи*, Київ, 2002, с. 36.

⁶І. Франко, *До історії українського вертепу XVIII в. ...*, с. 170.

вітчиною лялькового театру»¹. Таку ж інформацію знаходимо й у сучасного дослідника Анатолія Новикова².

Із плином часу функція вертепу змінилася: він набув форми різдвяної вистави. Ось як виглядала вертепна скринька в описі М. Возняка: «...Великий, два аршини з вершком високий і півтора аршина широкий деревляний короб, зроблений із тонких дощочок і картону. Короб поділений на два поверхи. Горішній поверх уявляв із себе Вифлеєм. Тут відбувалися тільки духовні події, зв'язані з Різдом, сцени з янголами, трьома магами, пастухами й т. д. В долішнім поверсі стояв по середині трон Ірода, а збоку висів дзвінок, у який дзвонив паламарь. Підлога виклеєна хутром, щоб не було видно щілин, які розходилися на всі боки й по яких виконавець виводив ляльки на сцену та виводив їх, куди треба було, тримаючи за дріт, на який їх настромлено. Виконавець, схований за задньою стіною короба, говорив за ляльки різними голосами відповідно до роль дієвих осіб. Крім того бував при виставі за сценою ще хор, що співав молитви й духовні канти, а також музика з скрипкою, під яку співали й танцювали ляльки»³. Дійовими особами вертепного дійства були: три царі, Ірод, янгол, чорт, жид, смерть, циган, пан, пані, паламар, жінка з дитиною, Аарон, Давид, селянин, солдат, козак.

Основні функції вертепу – розважальна та сакральна, основний мотив – сповістити і прославити Христа, Його народження тощо. Академік М. Возняк, покликаючись на митрополита Євгенія, зазначав, що «в часі Різдвяних свят добірні студенти й ученики ходили по домах з зіздами, з вертепом або райком; виставляли ляльками Різдво або Воскресіння Христа»⁴. Про народну любов до вертепних вистав свідчить і те, що традиція відвідувати домівки із вертепом зберігається до сьогодні. Разом із вертепом носили ще здебільшого шестикутну «зізду – ліхтарню з грубого, перемашеного паперу, від якого йде шість великих рогів або променів на всі боки; сама ліхтарня укріплена на високій жердці непорушно, а проміні при помочи бльоку та протягнутого від цього шнура вертяться довкола своєї осі»⁵ та колядували. Однією з таких коляд була:

Ангели, співайте,
честь Богу отдайте.
І ми с пастирми спішімо,
уклонне Бога приймімо...⁶

Однією із найстарших коляд вважають *Предвічний, родися предліти*, знайдену в збірці українських коляд «на кількох аркушах рукописної «Тріоди» в Національному музеї у Львові у 1661–1680 рр. з припискою «Тие пѣсни набожние внесени в богоспасаемий град Старую Сол и начертае мие многогрѣшним Теодо-

¹ Там само, с. 170.

² А. Новиков, *З історії українського вертепу*, [у:] Літератури світу: поетика, ментальність і духовність: збірник наукових праць, 2017, № 8, с. 244.

³ М. Возняк, *Історія української літератури*, Том 3: Віки XVI–XVIII, ч. 2 (з 54 ілюстраціями), Львів : Просвіта, 1924, с. 252.

⁴ М. Возняк, *Початки української комедії(1619–1819)*, Львів : Вид. «Всесвіт. б-ки», 1919 (обкл. 1920), с. 251.

⁵ Там само, с. 142.

⁶ М. Возняк, *Історія української літератури*, Том 3 ..., с. 252.

ром Рясновским, родичом з Дунаєва спод Рогатина»¹. Науковець також зауважив: «... Вона [збірка. – *О. Ш.*] свідчить, що від початку існували на українському ґрунті побіч себе тексти набожних пісень у церковнославянській і зближеній до народньої мови, що поширення набожної пісні йшло на українському ґрунті з заходу на схід і що коляди популяризувалися при помочи ходження зо звідомою і з вертепом»². Наводимо приклад однієї із найдавніших коляд:

Король з Емпѣру к нам приходит,
Богъ от Дѣвы гди ся родит:
з небес ступив,
до нас ступивъ
на земниє крас...³

Популярними як тоді, так і сьогодні були й інші відомі коляди: *Бог предвічний, Нова радість стала, яка не бувала* тощо. Іван Франко, як і М. Возняк, уважав такі пісні колядами наївного типу, що «мають за основу головно оповідання євангельське, а скелет епічний [...]». Простота композиції і тону і zarazом тепле чуття – ось головні характеристики тих пісень»⁴. Прикладом іншого типу – коляди з перевагою догматичної рефлексії, які спершу співали у церкві – слугує *Небо і земля нині торжествують*. Такі пісні, на думку Василя Івашківа, «загалом не так популярні в народному середовищі передусім через малозрозумілу для простих людей мову»⁵, однак згадана коляда є винятком.

Академік М. Возняк уважав, що «коляда, основана в цілості на апокрифічній легенді, зливалася з старшою від неї колядкою»⁶. Наприклад, легенда про втечу Діви Марії з Дитятком із Єгипту і зустріч її з орачем, що сів пшеницю. Дослідник слушно зауважив, що у колядах, зокрема *Бог предвічний*, спостерігаємо триумф убогості. Адже не царі першими приходять до Дитятка, а убогі вівчарі. Це свідчить про рівність суспільства. Те, що в коляді змальовано просте українське життя, а «перенесення віфлеємського сценарію в Україну, в її сільський світ із його звичаями й обставинами, почуваннями та способом мовлення надає нашим колядам високої літературної цінності»⁷.

Існували також і коляди, які учасники вертепного дійства видозмінювали і пародіювали, щоби розважити слухачів, привернути увагу й отримати якомога більше платні. Наприклад:

Нова радість стала,
що хліба не стало,
а ви теє, люде, знайте,

¹ М. Возняк, *Давньоукраїнська поезія різдвяних свят: коляди і вертеп*, «Народна творчість та етнографія» 2003, № 1–2, с. 5.

² М. Возняк, *Історія української літератури*. Том 3 ..., с. 314.

³ Там само, с. 314.

⁴ І. Франко, *Наші коляди*, [в:] І. Франко, Зібрання творів: у 50 т., т. 28, с. 32.

⁵ В. Івашків, *Українські коляди Почаївського Богоявленського монастиря (1790/1791) – від давнини до сучасності*, „Slavia Orientalis” 2021 (Краків), т. LXX, № 4, с. 717.

⁶ М. Возняк, *Історія української літератури*, Т. 3 ..., с. 314.

⁷ М. Возняк, *Давньоукраїнська поезія різдвяних свят: коляди і вертеп*, «Народна творчість та етнографія» 2003, № 1–2, с. 6.

пиріжечків нам давайте¹.

Різдвяні дійства організовували, аби уславити народження Христа. Тому складали різноманітні вірші, однак ці мотиви, безперечно, були не лише у літературі, а й у фольклорі, нерідко представлені як сновидіння.

Досліджуючи лицарський епос, науковець звернув особливу увагу на народні *колядки*, які визначав як «святкові пісні-величання, звернені колись деколи до якогось поганського бога, пізніше до князя, через що ці обрядові пісні прийняли виразний епічний характер»². Він зацітував для прикладу одну з них:

Ой славен, явен красний Н.

А чим же ти та прославився?

Що із вечора коня осідлав,

а вже к світові під Царівград став³.

У колядці йдеться про те, що воякові, аби той «покорився», пропонують різні дари («коня в наряді», «полумисок злата»). Однак він згодився лише на третій раз, коли запропонували «панну в коморі»:

Він панну узяв та подякував,

подякував й шапочку зняв

шапочку зняв ще й поклонився

і поклонився, і покорився⁴.

Це доволі відомий мотив задобрити вояка, накликати мир, що використовується у різноманітних піснях. Також автор провів аналогію цієї колядки з оповіданням про похід Святослава Ігоровича на греків, вважаючи, що це споріднені тексти.

Академік М. Возняк описав і колядку про те, «як рано йшли молодці з церкви й раду радили». На таку ж натрапляємо і в відомому виданні Володимира Гнатюка в «Етнографічному збірнику» *Йшли молодці рано з церкви*⁵. Як стверджував науковець, «ця колядка попередила повстання державного ладу на Україні або й сучасна йому. Цікава риса в ній та, що дружина виростає з громади, яка на раді обговорює похід і сама наймається на військову службу»⁶.

Іншого типу колядки, які досліджував учений, славлять провідника дружини, який постає хоробрим, статним; або ж оспівують «поділ добичі між провідником і дружиною по повороті з походу»⁷.

Дуже коротко науковець описав і *Колядки з мітичною основою*. Він зауважив, що їхні залишки збереглися лише «в глухих кутах Наддністрянської України по обох боках Карпат». В основі цих колядок є оповіді про створення світу. Такі колядки, на його думку, є найдавнішими.

¹ М. Возняк, *Історія української літератури*, Том 3 ..., с. 286.

² Там само, с. 217.

³ Там само, с. 217–218.

⁴ Там само, с. 217.

⁵ *Колядки і щедрівки*, т. II, Зібрав Володимир Гнатюк, [в:] Етнографічний збірник, Львів, 1914, т. XXXVI, с. 125.

⁶ М. Возняк, *Історія української літератури*, Т. 1. До кінця XV віку (з 53 ілюстраціями), Львів: Просвіта, 1920, с. 219.

⁷ Там само, с. 219.

Останній тип колядок, про які читаємо у М. Возняка (тут учений покликається на Михайла Драгоманова) – це *Колядки з литовських часів*, яких небагато. Ось одна з них:

Павлечко коника сідлає,
Павлечко з дворика зізжає:
Павлечка батенько питає:
– Що ти, сину, гадаєш,
на що коня сідлаєш?
Куди з двора зізжаєш,
синочку мій?
– Таточку мій!
Що тобі до сього?
Осідлаю коня вороного
та поїду до царя
добиватись лицарства;
хоч лицарства не добуєш,
так я ума наберуєш,
таточку мій¹.

Висновки. Провідними жанрами різдвяного фольклору є вертеп та колядки, а їхніми визначальними мотивами є величання Христа, уявлення про три світи (небо – земля – потойбічний світ (зокрема пекло): Ісус прийшов на землю, щоб урятувати людство; ангел відправляє чорта у пекло). Цікавою є й палітра персонажів у вертепі. Оскільки вертепні вистави завжди пов'язані із використанням коляд чи колядок, частину з яких дослідив М. Возняк, вони урешті, виконують подібну функцію, тому можемо говорити про різдвяний фольклор як цілісне явище. На теренах України, зокрема в її західній частині, найбільше побутував ляльковий театр, однак останнім часом переважає «живий» вертеп, зміст якого виразно пов'язаний із актуальними темами сьогодення.

References

- Fedas Y., *Fenomen ukraïnskoho vertepu*, [v:] Etnichna istoriia narodiv Yevropy, Kyiv, 2002, vur. 13, s. 34–37. // Федас Й., *Феномен українського вертепу*, [в:] Етнічна історія народів Європи, Київ, 2002, вип. 13, с. 34–37.
- Franko I. *Nashi koliady*, [u:] Franko I., *Zibrannia tvoriv: u 50 t.*, Kyiv : Naukova dumka, 1982, t. 28. // Франко І. *Наші коляди*, [у:] Франко І., *Зібрання творів: у 50 т.*, Київ : Наукова думка, 1982, т. 28.
- Franko I., *Do istorii ukraïnskoho vertepu XVIII v.*, [u:] Franko I., *Zibrannia tvoriv: u 50 t.*, Kyiv : Naukova dumka, 1982, t. 36, s. 170–375. // Франко І., *До історії українського вертепу XVIII в.*, [у:] Франко І., *Зібрання творів: у 50 т.*, Київ : Наукова думка, 1982, т. 36, с. 170–375.
- Herus L., *Shopka v ukraïnskii khrystyianskii tradytsii: geneza, istoriia, symbolika*, «Narodoznavchi zoshyty» 2017, № 3 (135), s. 579–595. // Герус Л., *Шопка в українській*

---

¹ М. Возняк, *Історія української літератури*, Т. 1. До кінця XV віку (з 53 ілюстраціями) ..., с. 220.

християнській традиції: тенега, історія, символіка, «Народознавчі зошити» 2017, № 3 (135), с. 579–595.

Ivashkiv V., *Ukrainski koliady Pochaiivskoho Bohohlasnyka (1790/1791) – vid davnyyny do suchasnosti*, „Slavia Orientalis” 2021, t. LXX, № 4, s. 705–727. // Івашків В., *Українські коляди Почаївського Богогласника (1790/1791) – від давнини до сучасності*, „Slavia Orientalis” 2021, t. LXX, № 4, с. 705–727.

Koliadky i shchedrivky, t. II, Zibrav Volodymyr Hnatiuk, [v:] Etnohrafichnyi zbirnyk, Lviv, 1914, t. XXXVI. // *Колядки і щедрівки*, т. II, Зібрав Володимир Гнатюк, [в:] Етнографічний збірник, Львів, 1914, т. XXXVI.

Novykov A., *Z istorii ukrainskoho verteru*, [u:] Literatury svitu: poetyka, mentalnist i dukhovnist : zbirnyk naukovykh prats, 2017, № 8, s. 243–250. // Новиков А., *З історії українського вертену*, [у:] Літератури світу: поетика, ментальність і духовність : збірник наукових праць, 2017, № 8, с. 243–250.

Papish M., *Evolutsiia obraznoi systemy ukrainskoi rizdvianoï dramy. Try tsari – vid bibliinykh mudretsiv do providnykiv ukrainskoho narodu*, «Narodoznavchi zoshuty» 2022, № 6 (168), Lviv, 2022, s. 1449–1461. // Папіш М., *Еволюція образної системи української різдвяної драми. Три царі – від біблійних мудреців до провідників українського народу*, «Народознавчі зошити» 2022, № 6 (168), Львів, 2022, с. 1449–1461.

Peretts V., *Kukolnyi teatr na Rusy (Ystorycheskyi ocherk)*, [u:] Ezhehodnyk ymperatorskykh teatrov. Prylozheniia, kn. 1, Sankt-Peterburh, 1895, s. 85–185. // Перетц В., *Кукольный театр на Руси (Исторический очерк)*, [у:] Ежегодник императорских театров. Приложения, kn. 1, Санкт-Петербург, 1895, с. 85–185.

Sulyma M., *Ukrainskyi verter. Verter u dramaturhii, prozi ta poezii XIX–XX st.*: zbirnyk, uporiad. M. Sulyma, Kyiv : Dnipro, 2010, 608 s. // Сулима М., *Український вертен. Вертен у драматургії, прозі та поезії XIX–XX ст.*: збірник, упоряд. М. Сулима, Київ : Дніпро, 2010, 608 с.

Vovchak A., *Narodnyi lialkovyi verter («betleika») v okolytsiakh Khyrova na Starosambirshchyni Lvivskoi oblasti*, [u:] Rodyna Kolessiv – spadkoiemnist naukovomystetskykh tradytsii (z nahody 140-richchia vid dnia narodzhennia akademika Filareta Kolessy). Zbirnyk naukovykh prats ta materialiv, Lviv, 2013, s. 306–309. // Вовчак А., *Народний ляльковий вертен («бетлейка») в околицях Хирова на Старосамбірщині Львівської області*, [у:] Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецьких традицій (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси). Збірник наукових праць та матеріалів, Львів, 2013, с. 306–309.

Vozniak M., *Davnoukrainska poeziiia rizdvianykh sviat: koliady i verter*, «Narodna tvorchiist ta etnografiiia» 2003, № 1–2, s. 5–9. // Возняк М., *Давньоукраїнська поезія різдвяних свят: коляди і вертен*, «Народна творчість та етнографія» 2003, № 1–2, с. 5–9.

Vozniak M., *Istoriia ukrainskoi literatury. Tom 1. Do kintsia XV viku (z 53 iliustratsiiamy)*, Lviv : Prosvita, 1920, 351 s. // Возняк М., *Історія української літератури. Том 1. До кінця XV віку (з 53 ілюстраціями)*, Львів : Просвіта, 1920, 351 с.

Vozniak M., *Istoriia ukrainskoi literatury. Tom 3: Viku XVI–XVIII, ch. 2 (z 54 iliustratsiiamy)*, Lviv : Prosvita, 1924, 571 s. // Возняк М., *Історія української літератури. Том 3: Віки XVI–XVIII, ч. 2 (з 54 ілюстраціями)*, Львів : Просвіта, 1924, 571 с.

Vozniak M., *Pochatky ukrainskoi komedii (1619–1819)*, Lviv : Vyd. «Vsesvit. b-ku», 1919 (obkl. 1920), 256 s. // Возняк М., *Початки української комедії (1619–1819)*, Львів : Вид. «Всесвіт. б-ку», 1919 (обкл. 1920), 256 с.

Zheplinskyi B., *Verter lialkovyi*, [u:] Ukrainska folklorystyka. Slovnyk-dovidnyk, Ukladannia i zahalna redaktsiia Mykhaila Chornopyskoho, Ternopil : Pidruchnyky i posibnyky, 2008, s. 43–46. // Жеплинський Б., *Вертен ляльковий*, [у:] Українська фоль-

клористика. Словник-довідник, Укладання і загальна редакція Михайла Чернопиского, Тернопіль : Підручники і посібники, 2008, с. 43–46.

Оксана Шумейко – старша лаборантка катедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, аспірантка катедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Львівського національного університету імені Івана Франка.

ORCID: 0000-0001-6706-6440

Email: oksana.kobasiar@lnu.edu.ua